

Herstelbeheer soortenrijke natte heide

Verlag veldwerkplaats *nat zandlandschap*

Leemputten, 3 juli 2009

Inleiders: Roland Bobbink (B-ware), Henk-Jan Zwart (gemeente Ermelo), Ger Verwoerd (Het Geldersch Landschap)

De oorspronkelijk soortenrijke natte heide is vaak aangetast door verzuring, verdroging en/of vermessing. Negentien jaar geleden is op het landgoed Staverden geplagd en de hydrologie hersteld om de soortenrijke natte heide van het 'Verbrande Bos' te herstellen. Een unieke kans om de langetermijneffecten van deze combinatie van maatregelen te bekijken.

Natte heide en nat heischraal grasland

Door eeuwenlang menselijk gebruik is er heide ontstaan en geen bos, zo begint Roland Bobbink van B-ware zijn inleiding. Afhankelijk van de plek op een helling en de aanwezigheid van waterkerende lagen, ontstaan verschillende typen heide en vennen. Van boven naar beneden:

- op de top natte heide,
- hoog op de helling een zuur ven,
- bovenaan de helling droge heide of droog heischraal grasland,
- vennen lager op de helling zijn zeer zwak gebufferd,
- lager op de helling nat heischraal grasland,
- onderaan de helling bij grondwaterinvloed zwak gebufferd ven.

Deze veldwerkplaats behandelt natte heide en nat heischraal grasland.

Zure natte heide, met associatie van Gewone dopheide, heeft een pH van ongeveer 4 (3,6 tot 4,5), is 's winters plas-dras en in de zomer zit het water op 50 tot 70 centimeter diep. Bij een N- of P-limitatie is hij met enkele Rodelijstsoorten matig soortenrijk (rijker dan droge heide). Voor 1950 was er ook een soortenrijke natte heide met een pH van 4,5 tot 6,5, met een orchideeënrijke subassociatie.

Natte heischrale graslanden zijn matig zuur met een pH van 5 (4,5 tot 6,4), met overgangen naar blauwgrasland, en is met veel Rodelijstsoorten soortenrijk, met planten als Gevlekte orchis en Parnassia.

Wat de 'ver'-thema's betreft zijn deze habitats (zeer) gevoelig voor verzuring (uit atmosfeer en door verminderde grondwaterinvloed), gevoelig voor vermesting en gevoelig voor verdroging en verminderde kwelinvloed.

Verzuring

Zwavel is in de jaren zestig tot tachtig heel hoog geweest, maar nu weer op het niveau van rond 1900. Stikstof was tussen 1980 en '95 heel hoog, en is nu stabiel op een lager niveau. Bodemverzuring zorgt voor veel beschikbaar aluminium (toxisch voor dieren en planten) en weinig calcium. Ook zijn veel soorten gevoelig voor NH_4^+ (ammonium). Zo kon het gebeuren dat in 1981 op natte heide alleen Molinia (Pijpenstrootje) groeide.

Herstel

Om te herstellen moet je de oorzaken wegnemen. Daarbij hangen je maatregelen af van de uitgangssituatie. Als het alleen vermist is, maar de hydrologie is nog intact en het is niet verzuurd, dan kun je kleinschalig plaggen, met uitsparing van restpopulaties.

Als het verdroogd en verzuurd is, werkt plaggen minder goed. Je krijgt dan soortenarme natte heide met dophei en eventueel zonnedauw en snavelbies. Dat komt door de ammoniumpiek

die 1 tot 1,5 jaar na het plaggen optreedt, als er geen nitrificatie meer optreedt. Beter werkt het om te plaggen én te bekalken met 200 gram dolokal per vierkante meter, want dan blijft ammonium laag. Na plaggen én bekalken waren de kieming en overleving veel beter.

Bekalken kan overigens niet alleen direct op de heide, maar ook op het inziggebied. In het Verbrande Bos is één keer bekalkt op het inziggebied en dat was zeer succesvol. Het probleem is vooral de beperkte zaadvoorraad, dus het is aan te raden om strooisel van plantenrijke situaties te gebruiken.

Schapebegrazing biedt niet veel soelaas, dat verspreidt vooral de algemenere soorten, niet de zeldzame. Op natte heischrale graslanden heft schapebegrazing niet de verzuring op, maar wel kun je de dominantie van bepaalde soorten wegwerken.

Hoe bepaal je wanneer je wat moet doen? Je kunt het zien aan de pH, als die lager is dan 4,2. Maar vooral kun je het bepalen door de hoeveelheid uitwisselbaar calcium en magnesium te meten.

Eerste EGM

Ger Verwoerd (Het Geldersch Landschap) en Henk-Jan Zwart (gemeente Ermelo) vertellen dat het Verbrande Bos hoorde bij de eerste tranche EGM-projecten, in 1989 uitgevoerd door Het Geldersch Landschap en de groep van Jan Roelofs. Het gebied was een voormalige soortenrijke natte heide en heischraal grasland, ontwaterd via een hoofdsloot en greppels. Voor 1989 stonden er boompjes in slechte conditie en veel Pijpenstrootje. Wel stonden er wat mooie planten in en naast de hoofdsloot. De bodem had een pH van 4,3 (3,9 tot 4,7) en het water was schoon, zeer zwak gebufferd.

Het hersteldoel was soortenrijke natte heide en nat heischraal grasland. De inschatting was dat het een kansrijke plek was door de nabijgelegen Leemputten en de invloed van zwak gebufferd schoon grondwater. Er werd gekozen om te plaggen (inclusief de bomen), greppels te dichten en de hoofdsloot regelbaar op te stuwen. Na 6 jaar ontstond er een mooie natte heide. Westhoff, die oorspronkelijk niets van graafmachines moest hebben, draaide bij toen hij de mooie resultaten zag.

Het beheer bestaat nu uit jaarlijks maaien en afvoeren.

Het veld in

Op de eerste plek die we bezoeken, is er vooral invloed van regenwater, wat minder zuur is (pH 5-7). Hier is geplagd tot 15-20 centimeter diepte, net onder de wortels.

Op de tweede plek vinden we kenmerkende soorten van een gebufferd heischraal milieu. Hier is een paar jaar na het plaggen beleemd, wat buffercapaciteit geeft en dus minder verzuring. Na het plaggen (in '96-'97) is 8 jaar later de eerste pol riet gegroeid, en nu loopt het helemaal onder het riet. De vraag is of dat erg is, en zo ja, hoe je ervan af komt. De deelnemers verschillen van mening over hoe erg riet is. Er treedt tussen het riet hoogveenvorming op. Je zou onderzoek moeten doen aan bodemchemie en grondwater, voordat je besluit of je het riet gaat bestrijden door bijvoorbeeld zomermaaien, of met een onderwaterbosmaaier in een nat jaar. Het kan ook best zijn dat het riet toeneemt doordat er de afgelopen decennia steeds meer regen valt. Als er gemiddeld 750 mm valt en de verdamping is 500 mm, dan houd je 250 mm over. Als de neerslag nu eens 950 mm is geworden, houd je nu ineens 450 mm over, en is het dus bijna twee keer zo nat geworden.

Bij de hoofdsloot ontstaat een discussie over of je deze dicht had moeten gooien. Indertijd is ervoor gekozen om er een stuw in te plaatsen, die bij nat weer overloopt, zodat er doorstroming blijft bestaan. Als je hem dicht zou gooien, raak je waarschijnlijk je natte heischrale vegetatie kwijt, en ontstaat er een zwakgebufferd ven. Maar zo'n slootje betekent wel dat je de bodem licht ontwatert, en je daarmee hoogveenvorming kunt vergeten.

In de discussie na afloop blijkt dat verschillende beheerders toch eens gaan proberen te bekalken. Bobbink weet dat er weerstand tegen bestaat, maar stelt dat je de ontkalking door de zure regen op die manier kunt neutraliseren, anders zit je pas over 200 of 300 jaar op je oude buffercapaciteit. In het Verbrande Bos bleek dat bekalking slechts eenmalig nodig was, zeker omdat de neerslag nu niet meer zo zuur is.

Meer informatie:

Roland Bobbink, B-ware, R.Bobbink@science.ru.nl - De presentaties van Bobbink zijn te vinden op www.beheerdersnetwerken.nl > Nat zandlandschap – heide en vennen

